

همایش بین‌المللی اتحادیه اروپا و قفقاز جنوبی: یک مشارکت امنیتی

کنفرانس بین‌المللی اتحادیه اروپا و قفقاز جنوبی: یک مشارکت امنیتی در تاریخ ۱۳۸۷/۹/۷ (۲۷ دسامبر ۲۰۰۸) در شهر ایروان پایتخت ارمنستان برگزار شد. آنچه در پی می‌آید گزارشی از این کنفرانس است.

جنوبی"، "قفقاز جنوبی و همسایگان" و "منازعات و جامعه مدنی در قفقاز جنوبی" اختصاص داشت.

کنفرانس با سخنرانی آرمن گیراگاسیان معاون وزیر خارجه ارمنستان افتتاح شد. وی در سخنرانی افتتاحیه خود با طرح موضوع اهمیت همکاری‌های منطقه‌ای و ضرورت گسترش همکاری با اتحادیه اروپا به مشکلات ناشی از عملیات نظامی اخیر روسیه در گرجستان برای امنیت منطقه اشاره کرد و در ادامه در بیان اولویت‌های سیاست خارجی ارمنستان در چارچوب سیاست همسایگی خوب، عادی‌سازی روابط ارمنستان و ترکیه را با اهمیت تلقی نمود. معاون وزیر خارجه ارمنستان در سخنان خود به نوعی گزینشی عمل کردن اتحادیه اروپا در قفقاز و تفاوت قائل شدن بین کشورهای قفقاز را مورد نقد قرار داد. وی در بخش دیگری از سخنان خود به انتقاد از سیاست آذربایجان در حل و فصل مسائل قره‌باغ پرداخت و از این

این کنفرانس توسط مؤسسه غیر دولتی مرکز تحلیل جهانی شدن و همکاری منطقه‌ای^۱ (گلوبال) ارمنستان و با همکاری دانشگاه زبان‌های خارجی ایروان،^۲ شورای روابط خارجی آلمان،^۳ بنیاد روبرت بوش،^۴ بنیاد کنراد آدنauer^۵ و بنیاد فریدریش نومن^۶ سازمان یافته بود و در آن شرکت‌کنندگان از جمهوری آذربایجان، گرجستان، ارمنستان، روسیه، ترکیه، لهستان، آلمان، اتحادیه اروپا، شورای اروپا و جمهوری اسلامی ایران سخنرانی نمودند.

کنفرانس در قالب یک جلسه افتتاحیه و سه جلسه تخصصی و یک جلسه اختتامیه سازماندهی شده بود. جلسات تخصصی کنفرانس به "اتحادیه اروپا و قفقاز

- 1 . The Analytical Center on Globalization and Regional Cooperation (ACGRC)
- 2 . Yervan State Linguistic University
- 3 . Deutsche Gesellschaft fur Auswartige Politik e.v. (DGAP)
- 4 . Robert Bosch Stiftung
- 5 . Konrad Adenauer Stiftung
- 6 . Friedrich Naumann Stiftung.

که آذربایجان گسترش همکاری‌های منطقه‌ای را منوط به حل و فصل مسأله قره‌باغ نموده است انتقاد کرد.

خانم آندره‌آ ویکتورین سفیر آلمان در ایروان سخنران بعدی بود که به انگیزه‌های آلمان در توجه به منطقه پرداخت و این دلایل را در چارچوب توجه اتحادیه اروپا به قفقاز جنوبی دانست. وی با بیان این نکته که منازعه اخیر گرجستان نشان داد که اتحادیه اروپا می‌تواند در منطقه نقش مهمی ایفا کند آمادگی آلمان و اتحادیه را برای گسترش همکاری با کشورهای منطقه از جمله ارمنستان در راستای اصلاحات اقتصادی و توسعه سیاسی اعلام نمود. تأکید بر ارتباط بین مسائل سیاسی و امنیتی قفقاز جنوبی و دریای سیاه از ویژگی‌های مهم سخنرانی سفیر آلمان در ایروان به شمار می‌آید.

در ادامه جلسه افتتاحیه استفان گریگوریان رئیس هیأت مدیره مرکز جهانی شدن و همکاری منطقه‌ای (گلوبال) سخنرانی کوتاهی درباره دلایل برگزاری کنفرانس و معرفی نهادهای همکار و پشتیبان آن ایراد نمود و پس از آن سخنان کوتاهی توسط نمایندگان شورای روابط خارجی آلمان، بنیاد کنراد آدنauer و بنیاد فریدریش نومن در معرفی بنیادهای خود ایراد شد.

جلسه اول: اتحادیه اروپا و قفقاز جنوبی^۱

اولین سخنران جلسه، رائل دی لوزنبرگ رئیس هیأت اجرایی کمیسیون اروپایی تستر در ایروان بود که بیشترین بخش سخنرانی خود را به معرفی اهداف اتحادیه اروپا در گسترش صلح، رفاه، ثبات و دموکراسی اختصاص داد و کمتر به موضوع اهداف اتحادیه در قفقاز توجه نمود از نظر وی بسط ارزش‌های اروپایی در قفقاز به خصوص در بخش گفتگوهای سیاسی بهترین راه برقراری صلح و ثبات در منطقه محسوب می‌شود.

۱. در برنامه کنفرانس اعلام شده بود که اولین سخنران پیتر سمن بی (Peter Semenyby) نماینده ویژه اتحادیه اروپا در قفقاز جنوبی خواهد بود که وی در این کنفرانس شرکت نداشت.

یان روکینا رئیس دفتر نخست‌وزیر سابق لهستان سخنران بعدی جلسه اول بود که در پاسخ به این سؤال که چرا لهستان به منطقه قفقاز جنوبی علاقمند است، اظهار داشت: ادبیات لهستان به ادبیات قفقاز نزدیک است و لهستان خود را به لحاظ تمدنی به مردم قفقاز نزدیک احساس می‌کند و به لحاظ سیاسی با مسائل و مشکلات مشابهی مواجه است. لهستان معتقد است که واقع‌گرایی سیاسی ایجاب می‌کند که لهستان پی‌گیر موضوع الحاق کشورهای قفقاز جنوبی به ناتو باشد، زیرا عضویت در ناتو و اتحادیه اروپا سرنوشت مشترک لهستان و کشورهای قفقاز جنوبی است. وی با بیان این که لهستان سیاست روسیه در منطقه را رد می‌کند بیان داشت که سه هدف در نهایت باید در قفقاز جنوبی تحقق یابد:

۱. دفاع از موقعیت گرجستان در انتخاب سیاسی خود

۲. تلاش برای حذف محاصره ارمنستان

۳. ورود آهسته و تدریجی سه کشور قفقاز جنوبی به اتحادیه اروپا

عارف یونس‌اف رئیس بخش مطالعات منازعه و مهاجرت مؤسسه دموکراسی و صلح آذربایجان سخنران سوم جلسه اول بود که به نقد سیاست اتحادیه اروپا در قبال کشورهای قفقاز جنوبی پرداخت و با بیان این نکته که غرب با اولویت قائل شدن برای امنیت انرژی خود به نوعی ارزش‌های انسانی را در قفقاز نادیده گرفته است، تصریح کرد که اروپا به دنبال انرژی (گاز و نفت) آذربایجان است و در این راستا حاضر به هرگونه معامله با قدرت‌ها می‌باشد و توجهی جدی به مسائل حقوق بشری ندارد. در این چارچوب، نیاز آذربایجان به دموکراسی برای آنها مهم نیست.

عارف یونس‌اف با بیان این نکته که در آذربایجان به طور کلی سه جریان سیاسی غرب‌گرا، طرفدار روسیه و اسلام‌گرا وجود دارد اضافه کرد که در دو کشور دیگر قفقاز، یعنی ارمنستان و گرجستان جریان اسلام‌گرایی

وجود ندارد و این موضوع یک نگرانی برای حکومت آذربایجان محسوب می‌شود زیرا اسلام‌گرایان این‌گونه مطرح می‌کنند که برای غرب نفت و گاز مهم است و مهم نیست که چه کسی قدرت را به دست بگیرد.

وی در بخش دیگری از سخنان خود به بیان این نکته پرداخت که اگر قفقاز جنوبی یک منطقه است، باید اروپا سیاست واحدی نسبت به این منطقه داشته باشد در حالی که اروپا سه سیاست متفاوت نسبت به سه کشور این منطقه در پیش گرفته است.

آرمن رستمیان رئیس کمیته روابط خارجی مجلس ملی ارمنستان سخنان بعدی این جلسه، سخنرانی خود را با این پرسش آغاز نمود که چه چیزی باعث توجه اتحادیه اروپا به قفقاز می‌شود؟ وی در پاسخ به این پرسش اظهار داشت: اتحادیه اروپا در سه سطح بین‌المللی، منطقه‌ای و دوجانبه به موضوعات قفقاز جنوبی توجه دارد و همین موضوع باعث می‌شود که در مقاطعی بین این سه سطح رویکرد سیاسی تداخل و تزامن پیش آید. اتحادیه اروپا در سطح بین‌المللی به مسائل هنجاری و ارزشی چون حقوق بشر و امنیت و ثبات توجه دارد و در سطح منطقه‌ای به موضوعاتی مانند همکاری‌های دریای سیاه، همکاری‌های اروپای شرقی و قفقاز و سنت همسایگی خوب توجه می‌کند و در نهایت در مسائل دوجانبه سیاست‌های مختلفی را با هر یک از سه کشور قفقاز جنوبی پیش می‌برد. وی به طور ضمنی تصریح کرد که ارمنستان با عنایت به بخش روابط دوجانبه تلاش دارد تا از طریق گسترش روابط دوجانبه با اتحادیه اروپا در دیگر سطوح تأثیر بگذارد. وی در پایان بر این نکته تأکید کرد که اروپا باید همکاری‌های خود را بدون استاندارد دوگانه با همه کشورهای منطقه پیش ببرد و منتظر پایان یافتن منازعات نشود.

ایولیان هایندرو نماینده مجلس ملی گرجستان سخنان آخر این جلسه بود که با حمله به روسیه و

اشغال‌گر نامیدن روسیه به نقد سیاست اتحادیه اروپا در قفقاز پرداخت و این سیاست را موجب تقویت سیاست اشغال‌گری روسیه دانست و تأکید نمود که اروپا باید سیاستی را در پیش گیرد که مانع انزوای نیروهای مؤثر در پیشبرد صلح و دموکراسی نگردد.

جلسه دوم: قفقاز جنوبی و همسایگان

جلسه دوم کنفرانس به بحث قفقاز جنوبی و همسایگان اختصاص داشت که در آن سخنرانانی از جمهوری اسلامی ایران، ترکیه و روسیه شرکت نمودند. دکتر سید رسول موسوی مدیرکل دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی از جمهوری اسلامی ایران اولین سخنران این جلسه بود.

دکتر موسوی سخنرانی خود را با این پرسش آغاز نمود که دلیل ایران در توجه به منطقه قفقاز جنوبی چیست؟ وی با طرح دیدگاه فرهنگی - تمدنی به قفقاز جنوبی اظهار داشت که ایران صرفاً به دلایل اقتصادی، انرژی یا ژئوپلیتیکی نیست که به قفقاز جنوبی علاقه نشان می‌دهد بلکه نوعی به هم‌پیوستگی تاریخی - تمدنی و فرهنگی بین ایران و کشورهای منطقه وجود دارد که سرنوشت آنها را به هم پیوند می‌زند.

دکتر موسوی با اشاره به منظومه خسرو و شیرین نظامی گنجوی و شرح داستان شیرین و فرهاد اظهار داشت: آمیختگی قهرمانان منظومه نظامی گنجوی شاعر پارسی‌گوی که در گنجه آذربایجان آرمیده است، به گونه‌ای است که هیچ خواننده‌ای نمی‌تواند جدایی بین خسرو و فرهاد ایرانی را با شیرین ارمنی تشخیص دهد و خالق اثر آن را آذربایجانی (به معنی شهروند کشور دیگر) بداند.

دکتر موسوی با بیان به هم‌پیوستگی تاریخی - تمدنی و فرهنگی ایران و منطقه اظهار داشت که آنچه موجب تحکیم صلح و ثبات در منطقه می‌شود بازگشت به فرهنگ و تمدن مشترک است و نگاه‌های ژئوپلیتیک و

جستجوی منافع سیاسی و اقتصادی توسط کشورهای فرامنطقه‌ای موجب بی‌ثباتی می‌گردد.

دیبا نگار گوکسل سردبیر فصلنامه سیاست خارجی ترکیه سخنران بعدی جلسه قفقاز جنوبی و همسایگان بود که به تشریح سیاست خارجی ترکیه در قفقاز جنوبی پرداخت. وی اظهار داشت که در دهه ۹۰ آمریکا از گسترش نفوذ ترکیه در منطقه به جهت موازنه سازی سیاست ایران و روسیه حمایت کرد و حمایت ترکیه از چین باعث شد که به نوعی ترکیه در قفقاز در مقابل روسیه قرار گیرد. همچنین ترکیه با توجه به حمایت از کشور هم‌زبان خود آذربایجان در مقابل ارمنستان به نوعی سیاست یک‌جانبه‌ای را در قفقاز پیش برد. گوکسل با بیان این نکته که ترکیه از گسترش ناتو در دریای سیاه و عضویت گرجستان در ناتو ناخرسند است، اضافه کرد که این نگاه ترکیه باعث شده است که بین روسیه و ترکیه در نگاه به منطقه، همگرایی‌هایی پدید آید و عادی‌سازی روابط ارمنستان و ترکیه می‌تواند شرایط را در منطقه قفقاز در راستای منافع مشترک ترکیه و روسیه تغییر دهد. گوکسل اضافه کرد که سیاست ترکیه و گسترش آن در منطقه قفقاز و آسیای مرکزی سیاستی جدا از اتحادیه اروپا نخواهد بود و تأکید کرد ترکیه خود را با اتحادیه هماهنگ می‌نماید.

ویاچسلاو اگراف مدیر مؤسسه مطالعات سیاسی و نماینده سابق دومای روسیه آخرین سخنران جلسه دوم بود که به تفصیل به دفاع از سیاست روسیه در قفقاز پرداخت و اظهار داشت که هیچ کس از گرجی‌ها نمی‌پرسد که چچن‌ها در گرجستان چه می‌کنند و چگونه آنها به آبخازیا می‌رسند؟ وی با بیان این نکته که مواضع روسیه در اروپا نادیده گرفته می‌شود اظهار داشت که تلاش برای خارج‌سازی روسیه از فضای سیاسی اروپا نمی‌تواند موفق باشد. وی اضافه کرد که روسیه تلاش دارد وارد رقابت ژئوپلیتیک با غرب نشود و از کشورهای

منطقه هم این انتظار را دارد زیرا رقابت ژئوپلیتیک در درجه اول به زیان آنها (گرجستان) است. وی با بیان این نکته که بروکسل نمی‌تواند مرکز همگرایی منطقه‌ای برای قفقاز باشد راه حل منازعات قفقاز را راه حل منطقه‌ای دانست و با اشاره به فرمول ۳+۳ (سه کشور قفقاز + سه کشور همسایه) بر اهمیت نقش ایران در صلح و ثبات منطقه‌ای تأکید نمود و نقش جمهوری اسلامی ایران را برای منطقه سازنده دانست. وی اضافه کرد این که غرب تلاش می‌کند ایران را به خاطر فعالیت صلح‌آمیز هسته‌ای تهدیدی برای منطقه معرفی کند سیاست غلطی است وی ضمن صلح‌آمیز خواندن برنامه هسته‌ای ایران تأکید نمود ایران مرکز ثبات منطقه‌ای است.

جلسه سوم: منازعات و جامعه مدنی در قفقاز جنوبی

در جلسه آخر کنفرانس که به موضوع نقش نهادهای مدنی و سازمان‌های غیردولتی در منازعات قفقاز جنوبی اختصاص داشت ابتدا جورج ترگابریان از بنیاد مشارکت اوراسیایی ارمنستان سخنرانی نمود و در سخنرانی خود تلاش کرد به این سؤال پاسخ دهد که نقش جامعه مدنی در کشورهای قفقاز جنوبی چگونه است و چگونه این جوامع با غرب ارتباط پیدا می‌کنند. وی در سخنرانی خود اظهار داشت: بدنبال فروپاشی شوروی نوعی بی‌توجهی نسبت به فعالان اجتماعی در همه کشورهای استقلال یافته صورت گرفت و در این میان مشکلات مالی باعث شد تا فعالان اجتماعی این کشورها به سمت نهادهای غربی روی آورند. ترگابریان در بخش دیگری از سخنان خود اظهار داشت که شرایط سخت قره‌باغ و عدم حضور نهادهای غربی مردم نهاد در منطقه باعث شده است که جامعه مدنی قره‌باغ در ضعف مفرط باشد. وی بر ضرورت حضور سازمان‌های غیردولتی در قره‌باغ تأکید نمود.

خانم ازگول اردملی موتلو سخنران دوم جلسه آخر بود که با توجه به فعالیت‌های خود در مرکز زنان پیشرو

ترکیه گزارش نظری مبسوطی درباره چگونگی گذر به دموکراسی ارائه نمود و سه مشکل عمده قفقاز را در گذر به دموکراسی به شرح زیر اعلام نمود:

۱. نقش منفی منازعات منجمد شده (قره‌باغ - آبخازیا و اوستیا) در گسترش دموکراسی
۲. جنگ روسیه و گرجستان
۳. فساد اداری و تشکیلات غیر شفاف

آخرین سخنران کنفرانس آلکساندر دوستمسکی مدیر مؤسسه قفقازی امنیت منطقه‌ای از گرجستان بود که ابتدا به تعریف از منطقه پرداخت و با بیان این که هر یک از کشورهای همسایه قفقاز یعنی روسیه، ایران و ترکیه اهداف و سیاست‌های مختلفی را دنبال می‌کنند، رسیدن به یک توافق درون منطقه‌ای با همسایگان را غیرممکن و معادله قدرت در منطقه را به زیان سه کشور دانست و تأکید کرد که این ضعف قدرت باید از طریق همکاری با اروپا و ناتو جبران شود. وی در بخش دیگری از سخنان خود با انتقاد از ساکاشویلی اظهار داشت: گفته می‌شود گسترش دموکراسی می‌تواند منازعات منطقه‌ای را حل کند اما من نمی‌دانم منظور از دموکراسی کدام است ما انواع دموکراسی را داریم از دموکراسی افراطی بوش تا دموکراسی بلشویکی ساکاشویلی.

وی اضافه کرد با افراط‌گرایی حتی اگر در قالب دموکراسی باشد نمی‌توان صلح و ثبات را برقرار نمود. وی در پایان سخنان خود خواست بر ضرورت تقویت سازمان‌های مردم نهاد به عنوان زمینه‌ساز تقویت دموکراسی واقعی تأکید شود.

ملاحظات

۱. جلسه جمع‌بندی کنفرانس با توجه به طولانی شدن جلسات کنفرانس صرفاً به بیان کلی مطالب مطروحه در جلسات و تشکر از شرکت کنندگان خلاصه گردید.

۲. نوع تعامل مؤسسه برگزار کننده کنفرانس که مؤسسه غیردولتی است با مقامات دولتی ارمنستان قابل توجه بود. این کنفرانس با سخنرانی معاون وزیر خارجه افتتاح شد و در جلسات آن دو نماینده مجلس سخنرانی نمودند و سخنران دیگر جلسه که از یک سازمان غیردولتی بود نیز در تأیید سیاست‌های کلی ارمنستان صحبت نمود.

۳. فضای کلی جلسه با توجه به مجموعه سخنرانی‌های انجام شده نوعی انتقاد از سیاست‌های اتحادیه اروپا در منطقه بود.

شرکت کننده آذری معتقد بود که اولویت اتحادیه اروپا در منطقه انرژی است و به موضوعات دموکراسی و حقوق بشر توجه خاصی ندارد. شرکت کنندگان گرجی اتحادیه را در نوع رفتار در مقابل روسیه محکوم می‌کردند و مواضع اتحادیه را به نوعی تثبیت کننده مواضع روسیه در اشغال گرجستان می‌دانستند و سخنرانان ارمنی با متهم ساختن اتحادیه اروپا به داشتن استاندارد دوگانه اتحادیه را به دلیل نداشتن سیاست متوازن در قبال ارمنستان محکوم می‌کردند.

۴. در فضای کلی کنفرانس نگاهی مثبت به جمهوری اسلامی ایران از طرف برگزار کنندگان کنفرانس و مجموعه سخنرانان وجود داشت و سخنرانی دکتر موسوی که با استفاده از ادبیات داستانی خسرو و شیرین صورت گرفت مورد استقبال گسترده‌ای قرار گرفت به گونه‌ای که برگزار کننده کنفرانس اظهار داشت: هزینه کنفرانس را آلمانی‌ها پرداخت کردند و نتیجه کنفرانس را ایرانی‌ها بردند.

منوچهر مرادی

مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز